ishlab chiqarish sir-asrorlarini o‘rganish maqsadida kelgan bu qahramon muzeyga ham boshqa maqsadda borgan edi.

Bir qarashda, oddiygina qishloq odami, shu bilan birga soddagina ham edi. Buni quyidagi jumlada ham ko‘rishimiz mumkin: “Men shu tumorni sotib olmoqchiman, - dedi u bir payt tarjimonga yuzlanib. Tarjimon To‘lqinga bir zum taajjublanib tikilib turdi-da, so‘ng uning so‘zlarini xodimaga yetkazdi. Qari xodima muloyim jilmayib, vazmin bosh chayqadi. Chiyal bozorida savdolashaverib ko‘zi pishib ketgan To‘lqin fermer kampirning tabassumini, bo‘shashibgina bosh chayqashini o‘zicha tushunib battar qizishdi.

— Ikki barobar haq to‘layman! — deb guvrandi” [4:261]. Buni qarangki, uning nazdida bu tumor bozordagi taqinchoqlar kabi narxda va uni sotib olishga qodir. Yonidagi sheriklar unga tumorning qancha turishini tushuntirib bergandan so‘nggina u o‘zini sal yig‘ib oldi, lekin ko‘z oldida o‘sha malika gavdalanardi. Uyiga qaytganda ham To‘lqin umuman boshqa qiyofada qaytdi. Misol uchun, uyiga yetmasdan burun xotinini ko‘rib qolgandagi holatini muallif shunday tasvirlaydi: “Balki boshqa payt bo‘lganida ko‘z o‘ngida badar ketgan jonivori jonlanib jahongashta fermer jahl otiga minib, jundor barmoqlari beixtiyor mushtga aylanardi. Ammo ayni chog‘da... go‘yo quvvati qurib qo‘nalg‘asiga qo‘nayotgan quyosh Matlubaning sarg‘ish-qizg‘ish libosidan qayta cho‘g‘lanayotgandek, cho‘g‘lar bir parcha alangaga aylanib uning yuragiga harorat, halovat indirayotgandek tuyuldi.” Yoki xotinini chaqirsa ham eshitmay ortiga qaramay, uyi tomon yugurgan Matlubani hovlisida ko‘rib befarostlikda ayblaydigan er endi aksincha.

“Balki boshqa payt bo‘lganida xotinining befarosatligidan fig‘oni falakka chiqib, tishlari g‘azabdan qayralib, ortidan toshlar otib qolardi. Ammo ayni chog‘da... pastga pildirabgina Matluba emas, necha kunki ko‘z o‘ngida jilolanib, jilvalanib turgan xil-qat sarg‘ish-qizg‘ish etaklarini silkitib go‘yoki nozu istig‘no bilan ortidan chorlab uyi tomon enib ketganday tuyuldi. Yuz-ko‘ziga tabassum qalqdi. Yuragi zavq-shavqdan hapriqdi. Xuddi shu zavq-shavq mavjida hovlisiga qanday kirib borganini sezmay qoldi” [4:261].

Hikoyada qahramon, butun xayolot dunyosini egallagan o‘sha muhabbat qissasi va sadoqatli ayol timsoli bo‘lgan o‘sha malika aslida bir umrlik turmush o‘rtog‘i Matluba ekanligiga so‘zsiz iqror bo‘ladi. Ba’zan inson hayoti davomida his qilmagan, qilishni istamagan, pok tuyg‘usini birgina voqea sabab orqali anglab yetadi. Yozuvchining mahorati ham, qahramonning ruhiy dunyosida sodir bo‘lgan o‘zgarishlar va bu holatga olib kelgan omillarni ishonchli tarzda tasvirlaganligi, tirikchilik, ro‘zg‘orning sira tuganmas tashvishlariga ko‘milib yashayotgan, bosh ko‘tarishga vaqti ham, imkoni ham, xohishi ham bo‘lmagan odamlarning asl insoniy tuyg‘ularini, er-xotinlik munosabatini, sevgi, muhabbat, sadoqat kabi tuyg‘ularning aslida nechog‘lik ahamiyatli ekanligini go‘zal tarzda ifodalab berganligida ko‘rinadi. Odamlarning turmush tashvishlari bilan yon atrofdagi yaqinlariga bee’tibor bo‘lishi va oqibatda ruhiy fojiaga olib kelishi kundek ayon.

Asar asosini syujet, qiziqarli voqealar emas, ular ta’sirida paydo bo‘ladigan oniy tuyg‘u, lahzalik holat, muvaqqat kechinmalar tashkil etishi, o‘quvchiga tasavvur qilish, mantiq va hissiyotni uyg‘unlashtirish imkonini berishi lozim.

Shu bilan birga, yozuvchi hikoyada qahramon ruhiyatini ifodalashda badiiy detaldan ham unumli foydalanadi. Rivoyatdagi tumor va turmush o‘rtog‘i Matlubaning tumori o‘rtasidagi tafovut orqali o‘z maqsadini ifodalagan. Yuksak e’tiborda bo‘lgan muhabbat va uning aksi, xor qilingan muhabbat, o‘sha nafis tumor va teri hidi kelib turgan tumor orqali yozuvchining badiiy niyati ma’lum bo‘ladi.

Umuman aytganda, Luqmon Bo‘rixon ijodi bir qarashda sodda, tushunarli, oddiy voqeani aks ettirgan ijodkordek tuyuladi, ammo undagi ifodalangan yozuvchi niyatini anglash, kitobxonni falsafiy mushohadaga chorlaydi. Hikoyalarini o‘qiganda, uning chin ma’noda ijodkor shaxs, izlanuvchan, yangilikka o‘ch inson ekanligiga amin bo‘lamiz. Adib milliy adabiyotimizda jiddiy yangilanayotgan janr imkoniyatlarini to‘la namoyon qilishga intilganki, uning tajribalari o‘zbek nasri rivoji uchun muhim ahamiyatga molik bo‘ladi.

Adabiyotlar

1. Normatov U. Ijod sehri. –T.: «Sharq», 2007. 104-b.
2. Quronov D. Cho‘lpon nasri poetikasi . –T.: «Sharq». 2004. 298-b.
3. Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi. –T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi. 2004. 38-b.
4. Bo‘rixon L. Marhamatli kun. –T.: «G’.G’ulom», 2019. 261-b.

REZYUME. Maqolada bugungi o‘zbek adabiyotida o‘z o‘rniga ega yozuvchi Luqmon Bo‘rixon hikoyalarining o‘ziga xosligi, ijodkor uslubi va mahorati, hikoyalarida xarakter dinamikasi, qahramon ruhiyati masalasi muallifning “Tokchadagi tumor” hikoyasi misolida tahlillanadi. Badiiy asarning eng xarakterli xususiyati, unda inson ruhiy olami butun murakkabliklari, ziddiyatlari, butun sehri bilan namoyon bo‘lishi, ruhiy olam tasviri esa, qahramon fikr-kechinmalari, o‘ylari, xayolot olami, tuyg‘ulari bilan aks etishi misollar yordamida o‘z tasdiqini topgan.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируются своеобразие рассказов писателя Лукмана Борихана, творческий стиль и мастерство, динамика характера в его рассказах, психика героя в авторском рассказе «Токчадаги тумор». Наиболее характерной чертой художественного произведения является то, что оно показывает духовный мир человека со всеми его сложностями, противоречиями, всей его магией, а образ духовного мира отражается в мыслях, фантазиях и эмоциях главного героя.

SUMMARY. The article analyzes the originality of the stories of the writer Lukman Borikhan, creative style and skill, the dynamics of the character in his stories, the hero's psyche in the author's story "Tokchadagi tumor". The most characteristic feature of the work of art is that it shows the spiritual world of man with all its complexities, contradictions, all its magic, and the image of the spiritual world is reflected in the thoughts, thoughts, fantasies and emotions of the protagonist.

ҚАҲАРМАН ПСИХОЛОГИЯСЫ ҲӘМ ШЕБЕРЛИК

(Т.Қайыпбергеновтың «Тәнҳә өзиңе мәлим сыр» повести мысалында)

Қ.Ж.Сәрсенбаев – *таяныш докторант*

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: адабиёт, маҳорат, ёзувчи, повест, образ, адабиётшунос.

Ключевые слова: литература, мастерство, писатель, повесть, образ, литературовед.

Key words: literature, skill, writer, story, image, literary critic.

Әдебияттаныў илиминде анализ ҳәм әдебий сын түсиниклери жүдә кең қолланылып, олар көркем шығарманы түсиниў процессиниң бир-бирине байланыслы тәреплер болып табылады. Шығарманы түсиниў, оның мазмунын аңлаў процессинде анализ ҳәм әдебий сынның орны гиреўли. Әдебий сын термини әдетде илимде «анализ» деп жүритилетуғын түсиниктиң синоними ретинде түсиниледи. Анализ болса, пүтинликти аңғарыў ушын оны бөлимлерге ажыратыўды, бөлектиң пүтин қурамындағы мәнисин, оның басқа бөлимлер менен байланысы ҳәм пүтинликтиң жүзеге шығыўындағы орнын үйрениўди нәзерде тутады.

Биринши Президентимиз И.А.Каримов өз сөзинде:«Миллет бар екен, миллий мәмлекет бар, оның ғәрезсизлиги ҳәм еркинлигине, дәстүр ҳәм үрп-әдетлерине иритки салатуғын, өз тәсирин өткизиў, оның үстинен ҳүкимдарлық етиў оның байлықларынан өз мәпи жолында пайдаланыўға қаратылған умтылыў ҳәм ҳәрекетлер удайы қәўип-қәтерлерге қарсы тийкарғы қурал сыпатында елимизде жасап атырған ҳәр бир инсан, алды менен өнип өсип киятырған жаңа әўладтың ҳәр тәреплеме жетилискен, ерки беккем, ийманы пүтин болып камалға келиўи ушын кең жәмиетшилик ҳәм журтшылық ортасында руўхый билимданлығымызды жоқары дәрежеге көтериўдиң әҳмийети оғада уллы» [5:3] –деп атап көрсеткен еди.

Жазыўшы Т.Қайыпбергенов ХХ әсир қарақалпақ миллий прозасына айтарлықтай дәрежеде салмақлы үлес қосып, раўажландырыў менен бирге, қарақалпақ әдебияттаныў илиминиң баслы бағдардағы изертлеў объекти болды. Жазыўшының прозасы илимий жумыслардың орайы болыўға турарлық [2:36]. Филология илимлериниң кандидаты, доцент М.Бекбергенованың жоқарыдағы пикирине қосыла отырып, жазыўшы Т.Қайыпбергеновтың прозалық шығармаларының түрли аспектлерде изертленгениниң гүўасы болдық. Жазыўшы жаратқан ҳәр бир көркем образ әдебият сыншылары тәрепинен кеңнен анализленген.

Образ дегенимиз – бул адамлардың сын-сыпаты, ойы, минез-қулқы, характери, әдетлери, бир-биринен ажыралып туратуғын сыпатлы белгилери [3:53]. Образ терминине К.Мәмбетов усылай анықлама береди.

Көркем әдебиятқа байланыслы дөретиўшилик бағдары дүзилисинде көркем образ - оның формасының ҳәрекетлери раўажланыўы, мәнислер түсинилиўи мүмкин емес болған ең зәрүрли структуралық елемент болып табылады. Егер шығарма әдебияттың тийкарғы бирлиги болса, ол жағдайда көркем образ - көркем әдебиятқа байланыслы дөретиўшиликтиң тийкарғы бирлиги болып табылады. Көркем образлар жәрдеминде сүўрет объекти ислеп шығылады. Образ арқалы пейзаж ҳәм интеръер предмети, ҳәдийсе ҳәм қаҳарманлар ҳәрекети аңлатпаланады. Образларда автор ой-пикири көринетуғын болады, тийкарғы улыўмаласқан идея әмелге асады. Көркем образ тек ғана адам сүўретин өзинде сәўлелендирмейди бәлки - ол адам өмириниң тәбият көриниси болып, орайда анық бир адам турады, бирақ ол оның өмирин қоршап турған ҳәмме затты өз ишине алады.

Адам баласы өз өмиринде қыйлы-қыйлы әпсаналар, әңгимелер тыңлаў арқалы недей оғыры дәртли, я оғыры қуўанышлы қайсындай ўақыялардың гүўасы бомайды дейсиз? Олардың ҳәммеси кисиниң есинде қала бергенде, онда оның өз басы бир өзине аўырлық қылып, ҳәр адымда сүрнигип жығыла берер еди. Сол ушында «кимниң яд етиў қәбилети аз болса, ол бахытлы» деген де гәп бар [4:81].

Жазыўшы Т.Қайыпбергенов өзиниң Тәнҳә өзиңе мәлим сыр повестин жоқарыдағы қатарлар менен бийкар басламайды. Ҳақыйқатында да, инсанның есинде ҳәмме еситкен, көргенлери қалабермейди. Ўақыттың өтиўи менен билгенлеримиздиң мәлим бир бөлеги ядымыздан шығады, орнын жаңа информа-циялар ийелейди. Биздиң қаҳарманымыз Периханда усындай. Оның басынан кеширгенлери инсанның санасына сиймас дәрежедеги ўақыялар болды.

Ҳаслында онша ондай емес. Ҳәр бир ўақыя терең теңиздиң түбине шөккен тас киби бас мийдиң бир шет қуўыслығында ноқат болып жазылып, ўақыттың өтиўи менен жарадардың денесинде қалып қойған қорғасын оқтың бир пытрасы киби, өзинен белги береди... [4:81].

Төлепберген Қайыпбергенов өзиниң бул повестинде қаҳарман психологиясын терең шеберлик пенен жаратады. Повест қаҳарманларының арасында жүз берген ўақыялар китап оқыўшыны тәсең қалдырады. Палўан ўақыттың өтиўи менен оқмыслы инсанға айланып, өзиниң ески сүйиклиси Периханның қызы Светланаға үйлениўи, буны билген Периханның ишки дүнясында жүз берген ўақыялары инсанды ерксиз таңландырады. Жазыўшының шеберлигиде мине усында. Ўақыяларды оқып отырып, Перихан менен қыйналасаң. Оның тағдирине ашынасаң.

Дүньяда идеал инсан жоқ. Көркем шығармада жаратылған образларда мине усылай. Егер Периханда унамсыз тәреплер болмастан, тек унамлы характерге ийе болғанда, китап оқыўшыларды зериктирип қойған болар еди. Биз Периханда унамлы тәреплери менен унамсыз тәреплеринде сүйип оқыймыз. Өйткени әдебий қаҳарман реал өмирден алынған образлар менен гөззал.

Әдебиятта психология түсиниги ишки дүңьяға көзқарас оқыўшыларына тапсырыў. Сезим ҳәм туйғыларды жеткериў ҳәм басқа көркем өнер түрлерине ийелеў қәбилети. Бирақ, әдебиятты оның сүўретлери себепли инсанның руўхын ең киши деталларға көрсетиў қәбилетине ие. Қаҳарманның ишки дүнясын сүўретлеўге ҳәрекет ететуғын жазыўшының сыртқы көриниси, оның ишки жарық дүньясы ҳаққында мағлыўмат береди. Әдетде әдебиятта ҳәриплер психологиялық жағдайын өткериў ушын тәбият көриниси сыяқлы бир усыл пайдаланылған.

Перихан суўық суўға жуўынған соң бираз өзине келип, төсестирип қойылған бөлмениң қапысынан ишке кирген пайытта, жайдың төрги дийўалындағы сүўретлери ҳәм олардың қатарында ийинликке кийдирилип турған күтә ескише үлгиде пишилип тигилген айдынлы көйлекти көзлери шалғаны мәттал:

- Сорым!!! – деди болғаны. Басқа тилге келмей, жазық маңлайынан бирден моншақ-моншақ тер шығып, деми қысылды да, дизелеринен ҳал кетти. Жайдың төбеси еденге түсип, едени жоқары көтерилип баратырғандай мийи аўылжып, түбинен кесилген ағаштай әсте-әстелеп дус төменине жығылды [4:90].

Бул жердеги көркем деталь айдынлы көйлек. Дурыс, Перихан өзлигинен жығылмады. Бул көйлекте Периханды албыратату́ғын терең сыр бар. Сол ертеде жаслығындағы өзиниң кийген көйлегине жүда мегзес еди, бул көйлек. Аўылдан шаршап, шалынған қойды зордан көтерип, мәдәри қурып, зордан жетип келген ҳаялдың диңкесин әбден қурытқан еди бул көйлек. Жазыўшы бул айдынлы көйлек деталынан қаҳарманның психологиясын, оның ҳақыйқый ақ кеўил инсан екенин ашып бериўде шебер пайдаланған. Өйткени, китап оқыўшы Периханның өзинен-өзи ҳушсызланбағанын еле усы көйлектиң артында қандай сыр жасырынғанын шамалап түсинеди ҳәм көйлектеги сырды билиў ушын китаптың соңғы бетлерине жеткенше асығыслық пенен оқыўды қәлеп турады.

Адам өз өмириниң ақырына дейин басынан недей ўақыялар кеширмейди?...

«Бас қатты ма, тас қатты ма?» деген саўалға «бас қатты» дегенғой даналар. Нуржан ғарры барлық жағдайға көнип, аўылласларына ырза болса да, ендиги жалғыз қызының тирилиги ушын бул бахытсыз қақырасын таслап, қоныс өзгерткенди мақул көрди, Қайда барады? Қарақалпақстаннан шығынып кетиў түўе өз аўылынан былай-былай шығып көрмеген, оның үстине, өмир бойы ат минипте көрмеген адам. Оның ытым етип, қоныс өзгертиўге ниетленгенин қоңыслары, аўылласлары қустаны қылмады. Сөйтип олар, «Неде болса елден бөлин бе, Нуржан, билесең, қапа болсаң тасқын суўды жағала, деген даналық бар ғой, Арал теңизин жағалаған жайлаўларда бизиң колхоздың да фермасы бар, сояққа көшип, астыңа атыңды минип, мал бағa ғой» деп кеңес берди [4:91].

Ҳаялынан ҳәм балаларынан теңнен айрылып жалғыз

қызы Перихан менен қалған Нуржан ғаррының қызының өмири, бахты ушын жасаўы, Таза қонысқа көшип, сол жерде мал бағып күнликшилик қылыўы, адамның басы қаттыма, тас қаттыма деген сораўға терең философиялық бас қатты деген жуўабы китапқумарларда өмирге деген гүреске үйретеди ҳәм тәрбиялайды. Аўыл адамларының ғаррыға берген тәселлиси инсанлардың бир-бирине болған меҳр-ақыбетлерин көрсетип береди. Бул болса жазыўшының жасларға берген адамгершилик тәрбиясы деп қарасақ болады.

Көркем образ көркем әдебият жәрдеминде жаратылған конкрет инсанның өмириниң улыўмаластырылған сәўлеси болып табылады.

Жуўмақлап айтқанда, жазыўшы Т.Қайыпбергеновтың «Тәнҳа өзиңе мәлим сыр» повестиндеги қаҳарман образлары бүгинги күн инсан психологиясына тәсир көрсетиўши образлардан саналады. Повестте жазыўшы қаҳарманды реал өмир менен байланыслы етип сүўретлейди, бул жазыўшының шеберлигин көрсетеди.

Әдебиятлар

1. Алламбергенов К. Кең дүняға қушақ ашқан жазыўшы. - Нөкис: „Қарақалпақстан“, 2019.
2. Бекбергенова М. Төлепберген Қайыпбергеновтың дөретиўшилигинде инсан концепциясы типологиясы. // „Илим ҳәм жәмийет“ 2019 №2.
3. Мәмбетов К. Әдебият теориясы. – Нөкис: „Билим“, 1995.
4. Қайыпбергенов Т. Повестьлер. - Нөкис: „Қарақалпақстан“, 2018.
5. Milliy g'a'rezsizlik ideyası tiykarg'ı tu'sinik h'a'm printsipler. -No'kis: "Qaraqalpaqstan", 2001, 3-b.

РЕЗЮМЕ. Мақолада қорақалпоқ халқ ёзувчиси Т.Қайипбергеновнинг қаҳрамон психологиясини яратиш маҳорати ўрганилди. Мақолада келтирилган мисоллар адибнинг «Тәнҳә өзиңе мәлим сыр» повестидан тўпланган.

РЕЗЮМЕ. В статье исследуется способность каракалпакского народного писателя Т.Кайыпбергенова создавать психологию героя. Приведенные в статье примеры собраны из рассказа писателя «Тәнҳә өзиңе мәлим сыр».

SUMMARY. The article examines the ability of the Karakalpak people's writer T.Kaiypbergenov to create the psychology of a hero. The examples given in the article are collected from the writer's story «Тәнҳә өзиңе мәлим сыр».

ISAJON SULTONNING "OZOD" ROMANIDA "AQL MANTIG'I" (RATIO) VA "QALB TAMOYILLARI" (EMOTION)

K.Tashanov - *filologiya fanlari nomzodi, dotsent*
M.Ergashev - *mustaqil tadqiqotchi*
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: so'z, inson, obraz, adabiy, tasavvur, insoniy, tafakkur, matn.
Ключевые слова: слово, человек, образ, литературный, воображение, человеческий, созерцание, текст.
Key words: word, human, character, literary, imagination, human, contemplation, text.

Zamonaviy o'zbek romanchiligida asarni so'z qudratiga bag'ishlov bilan boshlash usuli juda kam uchraydi. Aslida bu usul mumtoz adabiyotda muqaddima, debochalarda keng qo'llanilgan. Bugungi kunda o'zbek romanchiligida Isajon Sulton ijodida uchraydigan bu usulning mohiyatini asarni yaratishdan yozuvchining o'z oldiga qo'ygan maqsadi bilan izohlash lozimga o'xshaydi.

I.Sulton "Ozod" romani "Bag'ishlov"ida inson umrining qadri va so'zning buyukligi haqida yozar ekan: "Darhaqiqat, so'zda sehr bor, deyiladi… Bu asar so'z aytishga jazm qilgan va aytgan so'zining mohiyati-yu oqibatini sezgan iste'dod ahliga, shoirlarga, yozuvchilarga, ya'ni, ma'naviy dunyolarni hosil qiluvchi barcha kishilarga bag'ishlanadi. Zamon, aytilgan so'zlar allaqachon moddiylashib bo'ldi, shakl yasadi, tevarakni o'zgartirdi va aytuvchi hayotining mohiyatini belgilab berdi,"-deya ta'kidlaydi [1:142].

Aytish lozimki, I.Sultonning "Ozod" romani faqatgina yurtimizda emas, balki xorijdagi musofirlarni ham qiziqtirib qo'ygan. "Ozod" romani nafaqat o'quvchilar, balki adabiyotshunoslar e'tiboriga ham tushdi. Bu esa asarning badiiy quvvatidan, pafosining jo'shqinligidan dalolatdir.

Adabiyotshunos D.Quranov: "Yozuvchi Isajon Sultonning "Ozod" romani sharqona mumtoz falsafa va bugungi postmoderncha dunyoqarashni o'zida sintez qilgan asardir. Romanni o'qir ekansiz, musulmon sharqiga xos dunyoqarashning zamonaviy falsafiy ifodasiga duch kelasiz. Unda bugungi global dunyoda o'zligini yo'qota yozgan insoniyatning saodatga erishish yo'li xususida so'z boradi. Tom ma'noda, yozuvchi olam va odamning sharqona konsepsiyasini yangicha ifoda yo'sinida bayon qiladi,"- deb yozadi [4]. Olim to'g'ri ta'kidlaganidek, asarda sharqona falsafa va bugungi dunyoqarash, insoniyatning ma'rifatga yetish yo'li, "olam va odamning sharqona konsepsiyasi" ifoda qilingan.

Filologiya fanlari doktori Islomjon Yoqubov esa: "Ozod" romani yurak tubidagi po'rtanalardan bahs etadi. Basirat so'qmoqlarida o'z yo'lini topmoq ilinjida sarosar kezayotgan tasavvur orzu, havas, armon, pushaymonlik, hasrat, nadomat kabi turfa tuyg'ular iskanjasida qoladi. Adib inson taqdiri uning Muhabbat va Iymoni darajasiga ko'ra o'zgaradi, degan xulosaga keladi. Shu ma'noda bu asarni tasavvur va tafakkur romani deyish mumkin",- deya ta'kidlar ekan, asarda insoniyatning ma'rifatga erishish yo'li sifatida "Muhabbat va Iymon" keltirilganligini e'tirof etadi [5:15].

Adabiyotshunos olima N.Sultonova esa romanning o'ziga xosligi haqida yozar ekan: "Isajon Sultonning "Ozod" romanining o'ziga xos kompozitsiyasi, sujet strukturasi postmodernistik oqim tamoyillariga mosligi kuzatildi. Postmodernistik romanlarda "janrlar mutatsiyasi" bilan birgalikda sujet, kompozitsiya, obraz, ayniqsa, badiiy uslubdagi modifikatsion jarayonlar pirovardida janr modifikatsiyasini yuzaga chiqaradi. Isajon Sultonning "Ozod" romanidagi iqtiboslar, turli adabiy asarlarga murojaatlar ma'rifatli insonning ana shu qadriyatlar munosabatini va ular bilan mushtarak olamini ifoda etadi. Ozod obrazining narsa-predmetlar, tabiat hodisalari, turli jonivorlar bilan munosabati modifikatsion mazmunga egaligi bilan ajralib..." turishini urg'ulaydi [3:20].

Darhaqiqat, "Ozod" romanidagi Ozod obrazi orqali yozuvchi har bir inson ichki kechinmalarida ro'y beradigan hissiyotlarni ochib berishga intiladi. Yozuvchi inson ichki ruhiyatini ochib beradigan yagona narsa so'z ekanligini va buni ko'zalar misolida dalolatlaydi. "Yerto'lamizda katta-katta ko'zalar bo'lar edi. Birining ichida guruch, boshqasida bug'doy, yog' saqlanar, ichiga qaramasam ham, shaklu shamoyilidan nima saqlanayotganligini bilardim. Jism ham bir ko'za kabidir, uni to'ldirgan narsa insonning ruhidir degan gapni ulg'aygach eshitdim. Ko'za aslida loydan yasalib olovda pishirilgan sopoldir, ichidagi may tamomila boshqa tabiatga ega latif bir narsa, fikr qilib ko'rmaysanmi, der edilar. Haqiqatan ham, jism deb atalgan g'ilof ichida, ruh ma'vosida ummonlar to'lqinlanmoqda, daryolar oqmoqda, qushlar sayrab, goho yong'inlar ham ro'y bermoqda, qo'poldan-qo'pol ko'za uni qanday qilib aks ettira olsin? Ruhning vaziyatlarini yonmas-cho'kmas, yo'q bo'lmas so'zdan boshqa yana nima ham aks ettira oladi?" [1:143-144]. Matnda yozuvchining ritorik so'roq gapdan foydalanishi asarning ta'sirchanligini oshirishga xizmat qilayotganni aniq. To'g'rirog'i, ritorik so'roqlar yozuvchining his-tuyg'usi, o'y-mulohazasi bo'lib ko'rinsa ham u asl mohiyati bilan kitobxonga, o'quvchiga yo'naltirilgan. E'tibor qilinsa, yozuvchi inson tanasi va